

ELS SERVEIS SOCIALS D'ATENCIÓ A LA GENT GRAN A LA CIUTAT DE BARCELONA

OFERTA ACTUAL, TAXES DE COBERTURA I ESCENARIS POSSIBLES EN UN FUTUR PROPER

PEP GÓMEZ, JORDI VIZCAÍNO. Sector de Serveis Personals., Ajuntament de Barcelona

Els darrers anys, i des de diferents perspectives, s'han realitzat en el nostre país diverses anàlisis sobre l'estructura de la població, que permeten constatar allò que actualment ja és un fet a tots els països del nostre entorn més proper: el progressiu increment de les persones de més edat en relació amb el conjunt de la població. A més d'aquesta constatació, que es produeix, com és obvi, amb ritmes diferents segons de les característiques de cada territori, les diverses projeccions demogràfiques realitzades ens indiquen que aquesta tendència es mantindrà i àdhuc augmentarà a les properes dècades.¹

Barcelona no és una excepció, la ciutat ha experimentat en els darrers anys canvis importants en l'estructura i dimensió de la seva població. La conjunció de diferents factors, com l'increment de l'esperança de vida en néixer, les migracions i la baixada de la natalitat, ha donat lloc a la transformació demogràfica més important de les darreres dècades: l'envelliment de la població barcelonina. Aquesta combinació de fenòmens ha fet créixer els efectius de persones més grans de 65 anys i augmentar el seu pes en relació amb la resta de la població.

Les persones de 65 i més anys, que a començaments de segle representaven el 3,8% de la població de la ciutat, van passar a ser el 13,3% el 1981, el 14,8% el 1986, i el 17,4% el 1991. Tot esperant els resultats del Padró de 1996, hi ha la previsió que l'any 2000 aquest percentatge superi el 20%.²

El procés evolutiu que, al llarg dels últims anys, ha experimentat aquest grup

de població implica considerar la seva creixent heterogeneïtat. Per una part, és previsible que en un futur proper les persones jubilades tendeixin a ser cada cop més instruïdes, més urbanes, més qualificades, més informades i, en general, més independents. Però, l'increment del nombre de persones que arribarà a edats molt avançades també provocarà un augment significatiu de situacions de "fragilitat",³ caracteritzades per un elevat grau de dependència que suposa la necessitat d'ajuda i/o atenció per part d'altri.

Tradicionalment, la família ha estat la principal responsable a l'hora de tenir cura de les persones de més edat que no es valen per si mateixes. Tanmateix, en l'actualitat es troba cada cop amb més dificultats per seguir desenvolupant aquesta tasca. Per una part, certs canvis socials com la incorporació de la dona al món laboral, l'augment de la taxa de divorcis i la disminució del nombre de fills, dificulten la continuïtat de la prestació d'atenció a les persones grans que necessiten ajut per part dels seus familiars més propers.⁴ D'altra banda, l'esmentat envelliment de la població ha fet incrementar de forma molt notable el nombre de persones que arriben a edats molt avançades, com també la complexitat del tipus d'atenció que necessiten.⁵

Aquesta situació comença a superar les possibilitats, no només de les famílies, sinó també dels diferents agents socials que formen les actuals xarxes de suport de tipus informal, com els amics, els veïns o les entitats de voluntariat. A grans trets podríem dir que el denominat

sector informal té cada cop més dificultats per seguir realitzant aquesta funció.⁶

En aquestes coordenades cal inscriure l'increment del nombre de serveis d'atenció a la gent gran de tipus professional, tant públics com privats, que s'ha produït a la majoria dels països europeus en les últimes dècades,⁷ i que al nostre país s'ha fet evident sobretot els darrers anys.⁸ Al llarg d'aquest període s'han impulsat, en moltes ocasions partint de la seva inexistència prèvia, diferents actuacions, serveis i equipaments que constitueixen una oferta cada cop més diversificada. Malgrat això, la constatació més generalitzada avui en dia és que els recursos existents son escassos.

En l'actualitat, els diferents sectors implicats es troben en una cruïlla complicada. El sector informal amb una capacitat cada cop més limitada per fer front a l'actual situació. El sector públic, amb uns recursos escassos i amb unes possibilitats de creixement actualment

1. Instituto Nacional de Servicios Sociales. *La tercera edad en España: aspectos cuantitativos*. Madrid: Ministerio de Asuntos Sociales, 1991.

2. Gómez, Pep. "Evolució social a la ciutat de Barcelona", *Barcelona Societat*, 1993 (n. 1, p. 4-16)

3. Rodríguez P., Sancho M.T. "Nuevos retos de la política de atención a las personas mayores. Las situaciones de fragilidad". *Rev. Esp. de Geriátria y Gerontología*, 1995.

4. Myers C., i. Agree, E. "El mundo envejece, la familia cambia". *Rev. Esp. de Geriátria y Gerontología*, 1994; 4: 126-133.

5. Domínguez C, Bazo MT. "Cuidados familiares de salud en las personas ancianas y políticas familiares". *Revista Española de Investigaciones Científicas*. (número monográfico sobre envejecimiento), 1996.

6. Montorio I, Díaz P., Fernandez de Trocóniz M.I. "Programas y servicios de apoyo a familiares cuidadores de ancianos dependientes". *Rev. Esp. de Geriátria y Gerontología*, 1995; 30 (3): 157-168.

7. Kraan RJ y otros. *La atención a las personas mayores*. Ministerio de Asuntos Sociales. Madrid, 1993: 15-23.

8. Carrillo E., Prólogo a la edición española. En: Kane RA, Kane R.L. *Evaluación de las necesidades en los ancianos*. SG Editores, Barcelona, 1993: 9-14.

molt reduïdes. El sector privat, amb un mercat potencial en expansió, però amb una capacitat econòmica limitada. L'anàlisi dels nous tipus d'interacció i l'equilibri entre els tres sectors (públic, privat i informal) és, per tant, un element fonamental a l'hora de planificar els serveis més adients en un futur proper.

En aquests moments la informació necessària per fer una anàlisi d'aquest tipus és encara força escassa.⁹ Malgrat això, disposem de dos elements que, combinats com cal, poden facilitar una aproximació a aquest tema. Per una part, l'evolució dels programes d'atenció a la gent gran en els darrers anys ens permet tenir un marc qualitatiu de referència bastant delimitat. D'altra banda, comencem a disposar d'algunes dades que fan possible una aproximació quantitativa a aquest tipus de serveis.

En aquest article presentem de forma ordenada algunes d'aquestes dades, de manera que facilitin una aproximació quantitativa a alguns serveis socials d'atenció a la gent gran a la ciutat de Barcelona. La primera part fa referència a l'actual oferta d'aquests serveis i equipaments. En la segona, es fa esment d'algunes dades que ens indiquen els graus de cobertura que haurien d'assolir els diferents serveis i equipaments en un futur proper. Finalment, interrelacionem tota aquesta informació en forma de diferents escenaris, de manera que facilitin la delimitació entre els dos sectors professionalitzats implicats en la prestació d'aquest tipus de serveis: el sector públic i el sector privat.

Oferta actual

En l'actualitat, el concepte a partir del qual tendeixen a estructurar-se els diversos serveis i equipaments que constitueixen els programes d'atenció a les persones grans, és el grau d'autonomia funcional de la persona atesa, i el criteri bàsic d'actuació és el d'intentar el manteniment de la persona gran que necessita atenció al seu entorn habitual, mentre això sigui possible i desitjable¹⁰. Es tracta, per tant, de programes que es mouen –o haurien de moure's– en el terreny de l'atenció gerontològica tant de tipus social com sociosanitària.¹¹

A la nostra comunitat autònoma aquesta és la línia que s'ha seguit, i així en els darrers anys, paral·lelament a la xarxa de serveis socials d'atenció a la gent gran, s'han anat impulsant tot un seguit de serveis i equipaments de tipus sociosanitari. Tanmateix, es fa difícil actualment disposar d'informació que permeti una anàlisi global d'ambdues xarxes; per tant, en aquest article tractarem només alguns dels serveis i equipaments que componen la xarxa de serveis socials d'atenció a la gent gran.

Serveis i equipaments per nivells d'atenció

El procés d'ordenació d'aquest sector realitzat a Catalunya en els darrers anys ha permès, per una part, una major delimitació dels diferents serveis i equipaments que constitueixen aquests programes avui dia i, per l'altra, la seva estructu-

ració en funció de diferents nivells d'atenció.¹² Un primer nivell d'atenció és el format principalment pels diferents serveis que es presten a la persona gran al seu domicili. El segon nivell d'atenció està constituït pels serveis que presten equipaments de tipus especialitzat.

Concretament, en relació amb els serveis d'atenció domiciliària que formen part del primer nivell d'atenció, i que cada cop és més necessari estructurar sota la forma de programes,¹³ en aquest article es distingeixen tres tipus de serveis segons les diferents tipologies de població a les quals s'adreçen. En primer lloc, els serveis d'atenció domiciliària més directament relacionats amb el grau d'autonomia funcional de la persona atesa: el servei d'ajuda a la llar, el servei d'àpats a domicili, el servei de bugaderia a domicili i el servei de neteja. El segon tipus és el servei d'alarma telefònica i el tercer el servei d'arranjament de l'habitatge. En relació amb el segon nivell d'atenció s'esmenten tres tipus d'equipaments: els habitatges tutelats, els centres de dia i les residències.

Pel que fa a la presentació de les dades, sempre que ha estat possible hem diferenciat entre l'oferta de tipus públic

9. Alber J. "Servicios Sociales y Sanitarios". *Rev. Esp. de Geriatria y Gerontología*, 1994; 1: 52-57.

10. Heuman LF, Boldy DP. *Envejecer dignamente en la comunidad*. SG Editores, Barcelona, 1995: 15-27.

11. Maravall H. "La coordinación socio-sanitaria: una exigencia ineludible". *Rev. Esp. de Geriatria y Gerontología*, 30 (3): 131-135.

12. Llei 4/1994, de 20 d'abril, d'administració institucional, de descentralització, de desconcentració i de coordinació del sistema català de serveis socials. DOGC. 29/4/1994.

13. Palau, Nuria. "L'atenció domiciliària adreçada a la gent gran: cap a la formulació de programes". *Quaderns de Sociologia*. (En premsa).

(Generalitat, Diputació i Ajuntament) i l'oferta de tipus privat (iniciativa social i iniciativa mercantil). També hem intentat presentar les dades respectant l'element diferenciador que constitueixen els deu districtes de la ciutat.

Primer nivell d'atenció

Les dades de l'oferta actual dels serveis d'atenció domiciliària del primer nivell d'atenció són de l'any 1995 i fan referència al nombre de persones ateses, al nombre d'habitatges arranats al llarg d'aquest any i al nombre d'aparells d'alarma telefònica instal·lats a finals de 1995. Per una part, hi hem inclòs els serveis municipals, tant els propis com els prestats mitjançant conveni de col·laboració amb Càritas; ¹⁴ d'altra banda, hi hem inclòs els serveis prestats per l'Insti-

tut Català d'Assistència i Serveis Socials.¹⁵

Pel que fa a les entitats d'iniciativa social, hi hem inclòs el nombre de persones ateses pels serveis d'atenció domiciliària de Càritas al llarg de l'any 1995, i el nombre d'aparells d'alarma telefònica instal·lats per la Creu Roja fins el mes de maig de 1996. Les dades disponibles dels serveis prestats per les entitats privades d'iniciativa mercantil són molt parcials i hem preferit no incloure-les-hi.

El nombre de persones que, al llarg de l'any 1995, han fet ús dels serveis socials d'atenció domiciliària és de 5.385, que representen l'1,9% del total de població de més de 65 anys de la ciutat de Barcelona. D'aquestes persones, 3.013 han rebut el suport d'una treballadora familiar i 2.137 han tingut instal·lat al seu domicili un aparell d'alarma telefònica. S'han arranat 234 habitatges (taula 1).

El districte de Ciutat Vella, amb 1.130 usuaris atesos; i el de l'Eixample, amb 1.012, han concentrat entre tots dos prop del 50% de l'oferta de la ciutat corresponent al primer nivell d'atenció. A l'altre extrem es troben Sant Andreu i Les Corts, que han atès 266 i 168 persones respectivament.

Segon nivell d'atenció

Les dades dels equipaments corresponents al segon nivell d'atenció permeten una aproximació bastant fiable a l'oferta global. Com a font principal hem partit del llistat d'equipaments inscrits en el Registre d'entitats de la Generalitat

14. Dades facilitades pel Servei d'Atenció Domiciliària de l'Ajuntament de Barcelona.

15. Dades facilitades pel Servei d'Atenció Domiciliària de l'Ajuntament de Barcelona.

Taula 1
Oferta actual de serveis socials d'atenció a la gent gran. Primer nivell d'atenció

Serveis	Ciutat Vella	Eixample	Sants-Montjuïc	Les Corts	Sarrià-St. Gervasi	Gràcia	Horta-Guinardó	Nou Barris	Sant Andreu	Sant Martí	Barcelona
Atenció domiciliària											
Ajuntament	418	263	155	35	58	38	71	30	34	170	1.272
Ajuntament conveni (Càritas)	114	76	36	12	16	27	47	43	21	37	429
Iniciativa social (Càritas)	120	0	0	0	0	0	0	0	0	0	120
Generalitat (ICASS)	172	180	139	56	69	156	110	73	101	136	1.192
Total	824	519	330	103	143	221	228	146	156	343	3.013
Alarma telefònica											
Ajuntament	200	254	135	32	106	76	71	142	75	152	1.243
Generalitat (ICASS)											284
Iniciativa social (Creu Roja)	70	190	60	21	47	57	65	22	26	52	610
Total	270	444	195	53	153	133	136	164	101	204	2.137
Arranjament d'habitatges											
Ajuntament	30	48	25	12	10	9	7	9	9	71	227
Ajuntament conveni (Càritas)	6	1	0	0	0	0	0	0	0	0	7
Total	36	49	25	12	10	9	7	9	9	71	234
Total (tots els serveis)	1.130	1.012	550	168	306	362	371	319	266	618	5.385

de Catalunya.¹⁶ La informació d'aquest llistat l'hem complementat, en el cas de l'oferta pública, mitjançant l'actualització de les dades de l'oferta municipal i la inclusió de les places concertades,¹⁷ i les places del Programa de suport a l'acolliment residencial de l'Institut Català d'Assistència i Serveis Socials.¹⁸

Al llarg de l'any 1995 s'han ofert a la ciutat de Barcelona 8.922 places corresponents al segon nivell d'atenció. El 79% d'aquestes places corresponen al sector privat i el 21% la públic. L'oferta de les residències representa més del 90% del total de places dels equipaments existents. D'altra banda, cal destacar que

91% de les places residencials depenen de la iniciativa privada (taula 2).

16. *Serveis i establiments socials del municipi de Barcelona.* Àrea d'Atenció a la Gent Gran, Gabinet d'Estudis i Planificació. Març 1996.

17. *Relació de places 1996.* Institut Català d'Assistència i Serveis Socials.

18. *Relació de residències col·laboradores del programa d'ajuts a l'acolliment residencial.* Institut Català d'Assistència i Serveis Socials. Gener 1996.

Taula 2
Oferta actual de serveis socials d'atenció a la gent gran. Segon nivell d'atenció

Places en equipaments	Ciutat Vella		Eixample		Sants-Montjuïc		Les Corts		Sarrià-St. Gervasi	
	Centres	Places	Centres	Places	Centres	Places	Centres	Places	Centres	Places
Habitatges tutelats										
Ajuntament	0	0	0	0	1	32	0	0	0	0
Aj. apartam. gent gran	2	80	0	0	1	70	0	0	0	0
Total sector públic	2	80	0	0	2	102	0	0	0	0
Iniciativa social	1	10	0	0	0	0	0	0	1	12
Iniciativa mercantil										
Total sector privat	1	10							1	12
Oferta pública + privada	3	90	0	0	2	102	0	0	1	12
Oferta pública /Total	67%	89%			100%	100%			0%	0%
Centres de dia										
Generalitat	1	70	0	0	0	0	1	30	0	0
Iniciativa social	3	82							2	65
Iniciativa mercantil			2	74						
Total sector privat	3	82	2	74					2	65
Oferta pública + privada	4	152	2	74			1	30	2	65
Oferta pública /Total	25%	46%	0%	0%			100%	100%	0%	0%
Residències										
Ajuntament	0	0	1	60	1	48	0	0	1	40
Diputació	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Generalitat	1	62	0	0	0	0	1	85	0	0
Generalitat (1)	0	22	0	53	0	0	0	0	0	17
Generalitat (2)	0	0	0	126	0	0	0	0	0	50
Total sector públic	1	84	1	239	1	48	1	85	1	107
Iniciativa social	6	115	11	415	2	23	1	44	13	514
Iniciativa mercantil	10	201	98	1.908	1	16	2	31	24	749
Total sector privat	16	316	109	2.323	3	39	3	75	37	1.263
Oferta pública + privada	17	400	110	2.562	4	87	4	160	38	1.370
Oferta pública /Total	6%	21%	1%	9%	25%	55%	25%	53%	3%	8%
Tots els equipaments										
Oferta pública global	4	234	1	239	3	150	2	115	1	107
Oferta privada global	20	408	111	2.397	3	39	3	75	40	1.340
Global pública + privada	24	642	112	2.636	6	189	5	190	41	1.447
Oferta pública /Total	17%	36%	1%	9%	50%	79%	40%	61%	2%	7%

1) Places concertades amb entitats privades, 2) Programes de suport a l'acolliment residencial

Taula 2
Oferta actual de serveis socials d'atenció a la gent gran

Segon nivell d'atenció

Places en equipaments	Gràcia		Horta-Guinardó		Nou Barris		St. Andreu		St. Martí		Barcelona	
	Centres	Places	Centres	Places	Centres	Places	Centres	Places	Centres	Places	Centres	Places
Habitatges tutelats												
Ajuntament	0	0	0	0	1	31	0	0	0	0	2	63
Aj. apartam. gent gran	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	3	150
Total sector públic	0	0	0	0	1	31	0	0	0	0	5	213
Iniciativa social	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	2	22
Iniciativa mercantil												
Total sector privat											2	22
Oferta pública + privada	0	0	0	0	1	31	0	0	0	0	7	235
Oferta pública /Total						100%					71%	91%
Centres de dia												
Generalitat	1	10	1	30	1	20	0	0	2	60	7	220
Iniciativa social	1	25			2	75					8	247
Iniciativa mercantil										2	74	
Total sector privat	1	25			2	75					10	321
Oferta pública + privada	2	35	1	30	3	95			2	60	17	541
Oferta pública /Total	50%	29%	100%	100%	33%	21%			100%	100%	41%	41%
Residències												
Ajuntament	0	0	1	45	0	0	0	0	0	0	4	193
Diputació	0	0	1	350	0	0	0	0	0	0	1	350
Generalitat	1	22	1	72	1	48	0	0	2	158	7	447
Generalitat (1)	0	70	0	0	0	70	0	0	0	0	0	232
Generalitat (2)	0	0	0	54	0	0	0	0	0	28	0	258
Total sector públic	1	92	3	521	1	118	0	0	2	186	12	1.480
Iniciativa social	6	268	10	595	1	70	3	298	8	129	61	2.471
Iniciativa mercantil	18	456	16	576	2	49	4	62	4	147	179	4.195
Total sector privat	24	724	26	1.171	3	119	7	360	12	276	240	6.666
Oferta pública + privada	25	816	29	1.692	4	237	7	360	14	462	252	8.146
Oferta pública /Total	4%	11%	10%	31%	25%	50%	0%	0%	14%	40%	5%	18%
Tots els equipaments												
Oferta pública global	2	102	4	551	3	169	0	0	4	246	24	1.913
Oferta privada global	25	749	26	1.171	5	194	7	360	12	276	252	7.009
Global pública + privada	27	851	30	1.722	8	363	7	360	16	522	276	8.922
Oferta pública /Total	7%	12%	13%	32%	38%	47%	0%	0%	25%	47%	9%	21%

1) Places concertades amb entitats privades, 2) Programes de suport a l'acolliment residencial

Els districtes de l'Eixample, Sarrià i Horta Guinardó acumulen el 65% de l'oferta de places d'equipaments especialitzats per a aquest sector de població.

Les 14.306 places que s'ofereixen a

la ciutat tenint en compte els dos nivells d'atenció representen una taxa de cobertura del 5,01% sobre el total de persones de 65 i més anys que actualment resideixen a Barcelona. Tenint en compte que no hem comptabilitzat

l'oferta privada del primer nivell d'atenció, ni tots els serveis socials d'atenció a la gent gran que actualment hi ha, ni tampoc els serveis i equipaments de tipus socio sanitari, sembla raonable estimar l'oferta global de l'any 1995 al

voltant del 6% del total de persones de més de 65 anys.

Usuaris potencials i taxes de cobertura

Usuaris potencials

L'establiment de graus de cobertura cap als quals ha de tendir la planificació d'aquests serveis i equipaments en un futur proper, que implica la fixació de ràtios i que, per tant, permet conèixer les taxes de cobertura en un moment determinat, és actualment molt escàs al nostre país. D'altra banda, generalment no hi ha consens pel que fa a les ràtios que en aquest moment semblarien més adients.

En relació amb els programes d'atenció domiciliària (serveis d'atenció domiciliària, alarma telefònica, i arranjament de l'habitatge), que formen part del primer nivell d'atenció, les ràtios disponibles fluctuen entre un 2% i un 10% de les persones de més de 65 anys. En relació als equipaments que constitueixen el segon nivell d'atenció (habitatges tutelats, centres de dia i residències), existeix un major grau de consens, ja que les ràtios fluctuen en la majoria dels casos entre el 4,5% i el 6,5% de les persones de més de 65 anys.¹⁹ Com podem observar, les diferències entre els valors mínims i màxims és un ventall excessivament ampli que cal acotar per tal de poder delimitar el grau de cobertura global cap el qual hauria de tendir la planificació d'aquests serveis en un futur proper.

En aquest sentit pensem que hi ha dues variables que són determinants a l'hora de d'intentar acotar quantitativament la teòrica necessitat de serveis i equipaments per a la gent gran. Per una part, el nombre de persones grans que necessiten suport o atenció i, per l'altra, quina part d'aquestes persones rep el suport que els cal del sector informal.

En l'actualitat, el 26,6% de les persones de més de 65 anys necessita algun tipus d'ajuda per a la realització de les activitats de la vida quotidiana, i el 72% d'aquestes persones rep l'ajuda del sector informal.²⁰ Aquestes dades ens indiquen que hi ha prop d'un 8% de les persones de més de 65 anys que necessiten ajuda i no la reben del sector informal, i per tant l'haurien de rebre dels serveis de tipus professional.

Un segon aspecte que s'ha de considerar és la variació que en un futur proper poden experimentar les dues variables esmentades. Per una part el progressiu envelliment de la població fa preveure un increment de les persones grans que necessitaran atenció. D'altra banda, es pot preveure una disminució de la capacitat del sector informal per oferir el tipus de suport que aquestes persones necessitaran en un futur proper. En funció de l'evolució més previsible actualment, sembla raonable situar entre el 10 i el 12% de les persones de més de 65 anys els nivells globals de cobertura dels serveis socials d'atenció a la gent gran per un futur proper.²¹

Per establir els graus de cobertura necessaris per a cadascun dels serveis i

equipaments hem utilitzat els següents criteris:

1. Situar el grau de cobertura global dins del ventall comprès entre el 10% i el 12% de les persones de més de 65 anys, concretament en l'11% de les persones de més de 65 anys.

2. Distribuir aquest grau de cobertura de manera equitativa entre els dos nivells d'atenció considerats.

3. Sempre que ha estat possible hem aplicat les ràtios fixades per la Generalitat de Catalunya.

4. Tenint en compte que la majoria de les ràtios es refereixen a percentatges de la població de més de 65 anys, hem optat per expressar d'aquesta manera les ràtios que feien referència a altres unitats de mesura.

Serveis d'atenció domiciliària

Algunes de les ràtios emprades per fixar els graus recomanables de cobertura dels serveis d'atenció domiciliària, que sovint només fan referència al servei d'ajuda a domicili prestat pels treballadors i treballadores familiars, estableixen un ventall d'opcions molt ampli que fluctua entre l'1% i el 10% de les persones de més de 65 anys. Concretament l'1%,²²

19. Vizcaíno J. *Envejecimiento de la población y política social en España*. Asociación Multidisciplinaria de Gerontología. Barcelona, 1995: 95-120.

20. Rodríguez P, Sancho MT. "Nuevos retos de la política de atención a las personas mayores. Las situaciones de fragilidad". *Rev. Española de Geriátría y Gerontología*, 1995; 30 (3): 141-152.

21. Vizcaíno J., "Aproximació quantitativa a la necessitat de serveis socials d'atenció a la gent gran". *Quaderns de Sociologia*. Diputació de Barcelona. (En premsa).

22. *Plan Regional de la Tercera Edad*. Consejería de Cultura y Bienestar Social. Junta de Castilla y León. 1990.

el 4%,²³ el 6%,²⁴ el 8%,²⁵ i el 10%.²⁶

A partir d'aquestes diferents opcions i en funció del criteri esmentat, podríem situar el grau de cobertura necessari en el 3'5% de les persones de més de 65 anys.

Servei d'alarma telefònica

En relació amb el servei d'alarma telefònica disposem de tres ràtios de referència que fluctuen entre l'1% i el 2'3% de les persones de més de 65 anys. Concretament, l'1% de les persones de més de 65 anys,²⁷ el 2% de les persones de més de 65 anys²⁸ i el 12% de les persones de més de 65 anys que viuen soles,²⁹ que en el cas de Barcelona i expressada en percentatge de persones de més de 65 anys representaria el 2'3%.

A partir d'aquestes dades podríem situar el grau de cobertura necessari en el 1'70% de les persones més grans de 65 anys.

Servei d'arranjament d'habitatges

No disposem de cap ràtio de referència per a aquest tipus de servei. Malgrat això, l'evolució en els darrers anys ens permet situar el nombre d'usuaris potencials d'aquest servei al voltant del 10% del total dels usuaris dels serveis d'atenció domiciliària.

Habitatges tutelats

Les ràtios de referència en relació amb els graus de cobertura que haurien

d'assolir aquests tipus d'equipaments se situen en ambdós casos en l'1% de les persones de més de 65 anys.^{30 31} D'altra banda, el *Pla Integral de la Gent Gran* situa la ràtio necessària per aquest tipus d'equipaments una mica per sota de les anteriors; concretament preveu l'existència d'un equipament d'habitatges tutelats per a cada nucli de població d'entre vint i trenta mil habitants.³²

Aquesta ràtio de referència aplicada a la ciutat de Barcelona, considerant equipaments de 25 habitatges, que és la mitjana de l'oferta actual i expressada en percentatge de persones de més de 65 anys, ens situa el grau de cobertura idoni al voltant del 0,9%. Així doncs, de forma arrodonida podríem situar el grau de cobertura necessari en l'1% de les persones de més de 65 anys.

Centres de dia

Les ràtios de referència en relació amb els graus de cobertura que haurien d'assolir aquests tipus d'equipaments se situa entre el 0,5%³³ i l'1,5%³⁴ de les persones de més de 65 anys. El *Pla Integral de la Gent Gran* situa la ràtio necessària una mica per sota de les anteriors, coincidint amb la proposada en el cas dels habitatges tutelats.³⁵

Considerant que la mitjana de places dels centres de dia que constitueixen l'actual oferta se situa també en aquest cas al voltant de les 25 places, podríem considerar la mateixa ràtio que en el cas dels habitatges tutelats, és a dir l'1% de les persones de més de 65 anys.

Residències

Les ràtios de referència en relació amb aquests tipus d'equipaments fluctuen entre el 3,5% i el 5% de les persones de més de 65 anys. La ràtio sobre la qual sembla haver-hi un major consens és la del 3,5%^{36, 37, 38, 39}. La resta de ràtios indiquen, en un cas, el 4%,⁴⁰ i en dos casos, el 5%.^{41, 42}

23. *Recursos existentes, coberturas objetivo y recursos necesarios hasta el 2001*. Departamento de Servicios Sociales. Diputación Foral de Guipuzkoa, 1993.

24. *Plan Gerontológico de Euskadi*. Departamento de Trabajo y Seguridad Social. Comunidad Autónoma del País Vasco, 1994.

25. *Plan Gerontológico Nacional*. Ministerio de Asuntos Sociales, 1993.

26. *Plan Gerontológico de Vitoria-Gasteiz*. Departamento de Bienestar Social. Ayuntamiento de Vitoria-Gasteiz, 1992.

27. *Recursos existentes, coberturas objetivo y recursos necesarios hasta el 2001*. Departamento de Servicios Sociales. Diputación Foral de Guipuzkoa, 1993.

28. *Plan Gerontológico de Vitoria-Gasteiz*. Departamento de Bienestar Social. Ayuntamiento de Vitoria-Gasteiz, 1992.

29. *Plan Gerontológico Nacional*. Ministerio de Asuntos Sociales, 1993.

30. *Recursos existentes, coberturas objetivo y recursos necesarios hasta el 2001*. Departamento de Servicios Sociales. Diputación Foral de Guipuzkoa, 1993.

31. *Plan Gerontológico Nacional*. Ministerio de Asuntos Sociales, 1993.

32. Pla General del Departament de Benestar Social de la Generalitat de Catalunya per a la legislatura 1995-1999.

33. *Recursos existentes, coberturas objetivo y recursos necesarios hasta el 2001*. Departamento de Servicios Sociales. Diputación Foral de Guipuzkoa, 1993.

34. *Plan Gerontológico de Vitoria-Gasteiz*. Departamento de Bienestar Social. Ayuntamiento de Vitoria-Gasteiz, 1992.

35. Pla General del Departament de Benestar Social de la Generalitat de Catalunya per a la legislatura 1995-1999.

36. *Plan Gerontológico Nacional*. Ministerio de Asuntos Sociales, 1993.

37. *Pla Integral de la Gent Gran*. Departament de Benestar Social. Generalitat de Catalunya, 1993.

38. *Plan Integral de atención socio-sanitaria a la Tercera Edad*. Generalitat Valenciana, 1991.

39. *Plan Regional de la Tercera Edad*. Consejería de Cultura y Bienestar Social. Junta de Castilla y León, 1990.

40. *Recursos existentes, coberturas objetivo y recursos necesarios hasta el 2001*. Departamento de Servicios Sociales. Diputación Foral de Guipuzkoa, 1993.

41. *Plan Gerontológico de Euskadi*. Departamento de Trabajo y Seguridad Social. Comunidad Autónoma del País Vasco, 1994.

42. *Plan Gerontológico de Vitoria-Gasteiz*. Departamento de Bienestar Social. Ayuntamiento de Vitoria-Gasteiz, 1992.

Tenint en compte que la ràtio citada en el *Pla Integral de la Gent Gran* és del 3'5%, i que l'actual nivell de cobertura a Catalunya és del 3'58% si considerem només les residències i, del 4'05% si considerem també els centres socio-sanitaris⁴³, podríem considerar un grau mínim de cobertura del 3'5% de les persones de més de 65 anys.

Taxes de cobertura

Els graus de cobertura establerts fins ara aplicats a la població de Barcelona ens permeten estimar un grau de cobertura global de l'11% de les persones de més de 65 anys, que implica l'existència de 31.304 usuaris potencials considerant tots els serveis i equipaments conjuntament.

Si combinem la informació referida a l'oferta existent amb les ràtios recomanables de cobertura podem calcular les taxes de cobertura i el dèficit de places. Considerant que hi ha 31.403 usuaris potencials i una oferta actual de 14.306 places, trobem una taxa de cobertura del 45,56% i un dèficit de 17.097 places entre tots els serveis conjuntament.

Si agafem els serveis i equipaments de forma aïllada observem que els valors de les taxes de cobertura varien sensiblement d'un equipament o servei a altre. Així, mentre les residències presenten una taxa de cobertura del 81%, la taxa de cobertura dels habitatges tutelats no arriba al 9%, tot i tenint en compte que han estat conmutabilitzats com a habitatges tutelats altres tipus d'equipaments de la

Taula 3
Oferta actual, grau de cobertura i taxes globals de cobertura

Serveis i equipaments	Oferta actual		Grau de cobertura			
	N.	% + 65	N.	% + 65	Taxa de cob.	Dèficit
Atenció domiciliària	3.013	1,06	9.992	3,50	30,15%	6.979
Alarma telefònica	2.137	0,75	4.853	1,70	44,03%	2.716
Arranjament habitatges	234	0,08	856	0,30	27,32%	622
Habitatges tutelats	235	0,08	2.855	1,00	8,23%	2.620
Centres de dia	541	0,19	2.855	1,00	18,95%	2.314
Residències	8.146	2,85	9.992	3,50	81,53%	1.846
Total	14.306	5,01	31.403	11,00	45,56%	17.097

ciutat com és el cas dels apartaments per a gent gran. El grau de cobertura del servei d'atenció domiciliària és del 30%, el del servei d'alarma telefònica del 44%, el del servei d'arranjament d'habitatges del 27%, i el dels centres de dia del 19% (taula 3).

Escenaris possibles des de l'òptica del sector públic

Les diferents ràtios esmentades en l'apartat anterior permeten una certa aproximació als graus de cobertura cap als quals haurien de tendir els diferents serveis i equipaments. Es tracta, per tant, de ràtios que fan referència al grau de cobertura que haurien d'assolir els serveis professionals (públics i privats) en un futur proper. Ara bé, aquestes ràtios no permeten delimitar quina part correspon a cadascun d'aquests sectors.

Per tal de poder fer una aproximació en aquest sentit, hem considerat la capacitat econòmica de les persones de més

de 65 anys com un element clau. Des del sector públic la capacitat econòmica s'utilitza com a criteri per prioritzar uns recursos escassos. Així, en l'actualitat, la immensa majoria dels usuaris del sector públic tenen uns ingressos econòmics inferiors al salari mínim interprofessional (SMI), és a dir, al voltant de les 65.000 ptes. al mes. D'altra banda, la capacitat econòmica és la que determina la capacitat d'accés al mercat i, per tant, la possible utilització dels serveis que ofereix el sector privat.

L'actualització de les dades del servei de Targeta rosa realitzada recentment⁴⁴ ens permet disposar d'una base de dades bastant fiable en relació amb els ingressos econòmics de la població de més de 65 anys. A partir d'aquesta informació, hem distribuït la població de més de 65 anys en tres grups segons els seus ingressos econòmics.

43. *Mapa de Serveis Socials*. Departament de Benestar Social, 1995.

44. Informació Cartogràfica i de Base. S.A. *Targeta Rosa: situació resultant versus situació inicial*. Barcelona, 1994.

Població amb uns ingressos inferiors al SMI

Aquest grup constitueix, en l'actualitat, el 50% del total de persones de més de 65 anys. És el grup constituït per les persones amb una situació econòmica més precària.

Població amb uns ingressos econòmics compresos entre una i dues vegades el SMI

Aquest grup representa el 40% de les persones de més de 65 anys. Podríem considerar que les persones compreses en aquest grup disposen d'uns ingressos econòmics suficients per a les despeses de la vida quotidiana, però que molts cops resulten insuficients a l'hora d'accedir als preus de mercat de la majoria dels serveis i equipaments considerats en aquest article.

Població amb uns ingressos econòmics superiors a dues vegades el SMI

Aquest grup constitueix el 10% de les persones de més de 65 anys. Sembla

raonable acceptar que les persones incloses en aquest grup disposen, en general, d'uns ingressos econòmics suficients per accedir als preus de mercat de la majoria dels serveis i equipaments esmentats en aquest article.

Hem considerat el primer i el segon grup com a usuaris potencials del sector públic i el tercer grup com usuaris potencials del sector privat. La combinació entre el grau de cobertura necessari establert en l'apartat anterior, amb els diferents grups de població classificats en funció dels ingressos, proporciona dos escenaris possibles per considerar desde l'òptica del sector públic en un futur proper.

El primer escenari implica considerar el nivell de cobertura necessari de l'11% de la població de més de 65 anys, com a usuaris potencials de tots els serveis i equipaments i considerar usuaris potencials del sector públic tots aquells que tenen uns ingressos inferiors al SMI,

és a dir, el 50% de la població. El segon escenari combina el mateix nivell de cobertura, l'11% de la població, amb el percentatge de població que té uns ingressos inferiors a dues vegades el SMI, és a dir, el 90% de la població.

La taula 4 ens mostra l'oferta actual, el usuaris potencials de cadascun dels escenaris, les seves taxes de cobertura i el dèficit de places per a cada un dels serveis i equipaments. Els dos escenaris considerats permeten delimitar l'oferta necessària per part del sector públic. El grau de cobertura que seria necessari assegurar des del sector públic fluctua entre el 5,5% de les persones de més de 65 anys en el cas del primer escenari, i el 10% en el cas del segon escenari. La taxa de cobertura actual del sector públic, situada en el 2,3% de les persones de més de 65 anys, ens pot servir com a punt de referència en relació a l'increment de serveis que s'hauria de garantir per part del sector públic.

Taula 4
Taxes de cobertura del sector públic segons els diferents escenaris

Serveis i equipaments	oferta actual		Escenari 1			Escenari 2		
	Nombre	% 65 i +	Població amb ingressos <1 SMI			Població amb ingressos <2 SMI		
			Usuaris potencials	Taxa de cobertura	Dèficit	Usuaris potencials	Taxa de cobertura	Dèficit
SAD	2.893	1,01%	4.996	57,91%	2.103	8.993	32,17%	6.100
SAT	1.527	0,53%	2.427	62,93%	900	4.368	34,96%	2.841
Arranjament habitatges	234	0,08%	428	54,67%	194	770	30,37%	536
Habitatges tutelats	213	0,07%	1.428	14,92%	1.215	2.570	8,2 %	2.357
Centres de dia	220	0,08%	1.428	15,4%	1.208	2.570	8,56%	2.350
Residències	1.480	0,52%	4.996	29,62%	3.516	8.993	16,46%	7.513
Total	6.567	2,30%	15.703	41,82%	9.136	28.264	23,23%	21.697

Des de l'òptica del sector públic (taula 4) podem observar com el servei d'ajut a domicili ha atès 2.893 persones al llarg de l'any 1995 i que la seva taxa de cobertura ha estat del 57,9% en el cas de l'escenari 1 i del 32,17% en el cas de l'escenari 2. El servei d'alarma telefònica és el que disposa d'un nivell de cobertura més alt, el 62,9% en el primer cas i el 32,2 en el segon. Els 234 habitatges arranjats representen una cobertura del 54,7% i del 30,4% respectivament. Les taxes de cobertura dels habitatges tutelats i dels centres de dia s'han situat entre el 15% en el primer escenari i el 8% en el segon. En el cas dels equipaments residencials, les 1.480 places ofertes des del sector públic representen una taxa de cobertura del 29,62% en l'escenari 1 i del 16,46% en l'escenari 2. Aquestes 1.480 places residencials ofertes des del sector públic representen el 18% de l'oferta total de places residencials de la ciutat, per tant

l'altre 82% és en mans dels sector privat. Aquest és un aspecte important per considerar, ja que només un 10% de les persones de més de 65 anys tindria actualment la capacitat econòmica suficient per accedir als preus de mercat d'aquests tipus d'equipaments.

Les persones d'edat molt avançada són un dels grups més vulnerables i amb més dificultats que hi ha a les nostres ciutats. Donar respostes adequades i equilibrades a aquest sector de població implica considerar una multitud de factors que tenen a veure amb aquest col·lectiu de persones. L'autonomia funcional és un aspecte fonamental, la capacitat econòmica com a element d'intercanvi per accedir a béns i serveis també ho és, les xarxes relacionals com a element de suport en determinades situacions són crucials per a moltes persones. No menys importants són el conjunt de serveis que s'ofereixen a la gent gran tant

des dels sectors públics com privats. Disposar d'informació referida a tots aquests aspectes és ineludible des de la perspectiva de la planificació i la intervenció en aquest terreny. Aquest article pretén ser un primer pas per apropar-nos a aquest complex entramat de necessitat-resposta.

Malgrat les seves limitacions, creiem que les dades reflectides en aquest article permeten un apropament al coneixement de l'estat actual dels serveis socials d'atenció a la gent gran. Som conscients de la feblesa i provisionalitat d'algunes de les dades reflectides en aquest article i, per tant, recomanem la seva utilització amb prudència. Previsiblement, amb el temps les dades disponibles seran cada cop més abundants i contrastables, la qual cosa facilitarà unes aproximacions quantitatives més fiables.